

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ХАРАКТЕРНІ РИСИ МЕДІАЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЯВИЩА

Іванов О. О.

аспірант факультету № 1

Навчально-наукового інституту права та кібербезпеки

Одеського державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0009-0006-4399-3235

Анотація. У статті з'ясовано поняття медіації, визначення видів та її характерних рис. Проаналізовано походження слова «медіація». Зокрема, від латинського слова 'Mediation' визначено сутнісне значення поняття, систематизовано підходи вчених, які дають змогу порівняти поняття зазначене в ЗУ «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-ІХ та їх власні напрацювання, що загалом дає визначення явищу, яке ми досліджуємо. Також в статті запропоновано найбільш сучасні та актуальні види медіації, серед яких є електронне посередництво, процедура, за допомогою якої медіатор надає послуги з медіації сторонам, які знаходяться на відстані одна від одної, або ж конфлікт сторін досяг того рівня, що вони не можуть знаходитися в одному приміщенні. В статті висвітлено проблематику, яка характерна саме для процедури медіації, це проблеми, пов'язані з безпосереднім проведенням альтернативних способів врегулювання спорів, але варто зазначити, що в науці та практиці активно працюють над розв'язання проблемних питань. Така процедура має більше переваг, ніж недоліків, і суттєво може посприяти вирішенню конфліктів (спорів) в позасудовий спосіб.

Ключові слова: медіація, альтернативне врегулювання спору, процедура, риси медіації, характерні риси медіації, види медіації.

Ivanov O. O. CONCEPT, TYPES AND CHARACTERISTICS OF MEDIATION AS A SOCIAL AND LEGAL PHENOMENON

Abstract. The article contains a study of the concept of mediation, the definition of types and its characteristic features. The author analyzes the origin of the word 'mediation'. In particular, from the Latin word 'mediatio'. The essential meaning of the concept is defined, the approaches of scientists are systematized, which allow comparing the concept specified in the Law of Ukraine 'On Mediation' of 16.11.2021 No. 1875-IX. And their own developments, which generally defines the phenomenon we are studying. The article also proposes the most modern and relevant types of mediation, including electronic mediation, a procedure by which a mediator provides mediation services to parties who are at a distance from each other, or the conflict between the parties has reached the level that they cannot be in the same room. The article highlights the issues that are specific to the mediation procedure, these are problems related to the direct implementation of alternative dispute resolution methods, but it should be noted that science and practice are actively working on.

Key words: mediation, alternative dispute resolution, procedure, features of mediation, characteristic features of mediation, types of mediation.

Виклад основного матеріалу. Євроінтеграційні процеси в Україні позитивно впливають на розвиток та трансформацію національного законодавства. Запровадження Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-ІХ стало важливим кроком України до формування сучасних способів вирішення конфлікту в позасудовий спосіб.

Перевагами медіації користуються багато країн ЄС та за його межами, серед переваг медіації варто окремо зазначити такі:

1. Економія часу.
2. Економія витрат.
3. Збереження стосунків.

4. Конфіденційність та збереження ділової репутації.

Формування такого способу вирішення конфліктів було започатковане під час великої депресії в Америці в 1930-х роках як спосіб вирішення сімейних та трудових конфліктів. Завдяки медіації були зупинені тривалі масштабні страйки, після чого медіація отримала широке визнання та розповсюдження.

Поняття медіації розглядається не тільки в рамках права, як процедура для вирішення спорів та конфліктів, також це поняття активно використовується і в суспільних відносинах, пов'язаних з філософією, психоло-

гією, соціологією та політологією. Це багатогранний інститут, який спрямований на вирішення конфліктних ситуацій та проблем, які виникають в суспільстві.

Філософія розглядає медіацію як нову ідею, ціннісну установку, спрямовану на побудову культури взаємовідносин людей у діалозі, через спілкування шляхом ведення переговорів.

Під медіацією як психологічною категорією слід розуміти взаємодію, комунікацію двох чи кількох суб'єктів задля пошуку компромісного вирішення конфлікту. Ключовим у психології є контакт, спільний пошук розв'язання проблеми. Важливе місце психологія відводить медіатору, який має бути професійно підготовленим і володіти знаннями з психології.

За соціальним підходом медіація розглядається як суспільний інститут і соціальний регулятор. Вона покликана мінімізувати конфлікти та навчити членів суспільства мирному проведенню переговорів. Медіація як спосіб урегулювання конфліктів і стабілізатор суспільних відносин здатна здійснити значний вплив на весь соціальний і правовий простір держави та стати інструментом, за допомогою якого буде організовано ефективний правопорядок.

У політичному контексті медіація розглядається як особливе посередництво в попередженні й розв'язанні конфліктів. Урегулювання міждержавних і внутрішньодержавних конфліктів шляхом налагодження переговорів між неприязними сторонами за допомогою медіатора є одним із варіантів досягнення миру і подолання катастрофічних наслідків таких 12 конфліктів. Людству відомі успішні приклади врегулювання конфліктів на міжнародному рівні шляхом медіації.

У межах юриспруденції медіація розглядається як альтернативний судовому розгляду спосіб вирішення конфліктів. У зв'язку з цим юридична наука під медіацію розуміє правовий інститут, що існує в межах чинного законодавства, наприклад, інститут примирення сторін у цивільному процесуальному праві [1, с. 37].

Якщо розглядати дане визначення в контексті вирішення конфлікту, то медіація є лише один зі способів поряд з арбітражем, переговорами, процедурою примирення тощо.

Вчений Дж. Фостер розуміє медіацію як процедуру, за якої незалежна третя особа допомагає іншим сторонам у веденні переговорів з метою забезпечення вирішення спору та укладення відповідної угоди [2, с. 223].

Г.В. Єрмоєнко характеризує медіацію як процес переговорів стосовно дискусійного питання, під час вирішення якого залучається нейтральна третя сторона – медіатор (посередник), який проводить переговори, вислуховує аргументацію сторін з приводу суті й предмету спору, а також активно допомагає донести інтереси сторін, охарактеризувати можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, яке б задовольнило їх [3].

Така різноманітність медіації вказує на її актуальність та суспільну необхідність. Досліджуючи поняття «медіація», яке зустрічаються у юридичній літературі та нормативно-правових актах, бачимо, що таке визначення має певні особливості та відмінності від досліджень інших галузей, де є згадування про таке поняття.

Загально заведено вважати, що поняття «медіація» (від лат. Mediation – посередництво) – це приватне та конфіденційне використання посередників для виходу з конфліктної ситуації. Воно дає можливість уникнути втрати часу у звичній судовій формі та додаткових і непередбачуваних матеріальних витрат. Така форма вирішення правових спорів успішно працює в різних інтерпретаціях в багатьох країнах світу.

Спочатку в Україні деякі громадські організації почали її впроваджувати у кримінальних справах. Сьогодні медіація має великий потенціал для розвитку в інших спорах з органами влади, комерційних спорах, сімейних, трудових тощо.

Законодавство України містить визначення поняття медіації в ЗУ «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-ІХ.

В законі визначається, що медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

В такому вигляді це поняття загалом визначає коло діяльності такої процедури,

основним завданням якої є врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Загалом в юридичній практиці виникають проблеми, пов'язані з термінологією, зазначеною в законодавстві про медіацію, у зв'язку з тим, що для нашої правової системи таке явище є новим, але динаміка позитивних змін вказує, що проблемні питання, які потребують узгодження, будуть вирішені шляхом внесення змін та доповнень в чинне законодавство.

Застосування альтернативних способів вирішення спорів має декілька видів, які відрізняються за своїм призначенням, за загальним правилом до видів медіації належать:

1. Медіація, призначена судом.
2. Трансформаційна медіація.
3. Електронне посередництво.
4. Спрощення медіації.
5. Оцінювальна медіація.
6. Med-Arb.
7. Arb-Med.

Є доцільним розглянути кожен із видів більш детально.

1. Медіація, призначена судом. Коли сторони та їхні адвокати не бажають брати участь у медіації, їхні шанси вирішити ситуацію шляхом медіації, призначеної судом, низькі, оскільки вони, можливо, просто виконують вирок. Але коли сторони з обох сторін бачать вигоду від участі в процесі, рівень врегулювання значно вищий [4, с. 69].

2. Трансформаційна медіація – коли медіатори заохочують визнати потреби сторін та інтереси один одного. Найамбітніший процес має на меті трансформувати сторони та їхні стосунки через процес набуття навичок, необхідних для конструктивних змін [4, с. 72].

3. Електронне посередництво – під час якого медіатор надає послуги з медіації сторонам, які знаходяться на відстані одна від одної, або ж конфлікт сторін досяг того рівня, що вони не можуть знаходитися в одному приміщенні. Електронне посередництво може бути повністю автоматизованою системою врегулювання суперечок в режимі онлайн без взаємодії із боку третьої сторони.

4. Спрощення медіації – вид, при якому професійний посередник намагається полегшити переговори між сторонами в конфлікті.

Замість того, щоб давати рекомендації чи нав'язувати рішення, посередник заохочує учасників спору досягти власного добровільного вирішення шляхом вивчення глибших інтересів один одного [4, с. 67].

5. Оцінювальна медіація – тип медіації, при якому медіатори частіше роблять рекомендації та пропозиції та висловлюють думки. Замість того, щоб зосередитись головним чином на основних інтересах залучених сторін, оцінювальні посередники, швидше за все, допоможуть сторонам оцінити юридичну суть своїх аргументів та визначити справедливість. Оцінювальна медіація найчастіше застосовується в рамках медіації, призначеної судом, а медіатори оцінки часто є адвокатами, які мають юридичну експертизу в галузі суперечки [4, с. 71].

6. Med-Arb – гібрид посередницько-арбітражного розгляду, коли сторони досягають згоди щодо умов самого процесу спочатку. На відміну від більшості медіацій, вони, як правило, письмово домовляються про те, що результат процесу буде обов'язковим. У подальшому процесі вони намагаються домовитись про вирішення їхнього конфлікту за допомогою посередника [5, с. 82].

7. Arb-Med – тип, коли нейтральна третя сторона заслуховує свідчення суперечників в арбітражі; зазначає висновки, але приховує їх від сторін; показує та видає раніше визначений для сторін обов'язковий висновок, якщо сторони не досягли згоди [5, с. 86].

Отже, з вищевикладеного матеріалу стає зрозумілим, що медіація є сучасним засобом врегулювання різноманітних спорів, яка активно розвивається та може суттєво спростити процедуру вирішення конфліктних ситуацій. Така форма врегулювання має багато переваг над судовим варіантом вирішення спорів.

Безумовно, існують і недоліки, які пов'язані з певними прогалинами законодавства. Прикладом може виступати процедура «врегулювання спору за участю судді» в ЗУ «Про медіацію» від 16.11.2021. Відсутні будь-які положення щодо регулювання такої процедури, тому серед фахівців виникають певні проблеми з приводу застосування такого виду процедур.

Важливо зазначити, що кожне юридичне явище має свої характерні риси, які відображають сутність та особливості такого інституту.

До характерних особливостей медіації слід віднести:

Розподіл відповідальності – сторони несуть відповідальність за прийняття рішення та його виконання, медіатор – за дотримання правил та принципів процедури.

Процедура є особливим видом переговорів.

Медіатор не примушує сторони до прийняття певного рішення та не надає поради щодо можливих варіантів рішень, а також не виносить обов'язкового для сторін рішення.

Передбачається активна роль сторін у переговорах щодо пошуку можливих рішень [6, с. 125].

Також слід зазначити, що у своїй змістовній праці Н.П. Грень здійснила поглиблений аналіз характерних рис медіації та виділила такі: альтернативність врегулювання конфлікту, що проводиться за сприянням третьої незалежної, неупередженої сторони; добровільний характер та співпраця сторін конфлікту; консенсусність вирішення конфлікту; можливість застосування в різних сферах суспільного життя [7, с. 7].

Дійсно, виокремлення цих характерних рис прямо вказує на особливість процедури медіації. Доречно зазначено щодо форми прийняття рішення, до якого мають дійти сторони.

Дослідження додаткових доктринальних джерел вказало також і певні недоліки, пов'язані з процедурою медіації. Можна виокремити деякі найбільш негативні риси медіації:

1) невпевненість у професіоналізмі медіатора, а також медіатор може мати якісь свої інтереси у справі;

2) сильніші сторони зможуть нав'язувати свою точку зору слабким, оскільки медіація має менше процесуальних гарантій, ніж розгляд справи у судовому порядку;

3) за допомогою медіації можуть бути приховані якісь суттєві справи, які стосуються громадськості [8, с. 480–481].

Цей перелік не є вичерпним, але хочеться звернути увагу на проблеми, які є найбільш

характерними для проведення такої процедури.

Тому обов'язком медіатора є професійне бажання особисто враховувати наявну практику, дослідження науковців теоретиків та практиків з метою покращення стану проблемних питань в цій галузі.

Висновки. Формування інституту медіації є цінним здобутком нашого суспільства. Визначене поняття «медіація» (від лат. Mediation – посередництво) вже є відомим юридичним терміном, який широко вживається в юриспруденції та поза її межами.

Слушною є думка Г.В. Єрьоменка, який характеризує медіацію як процес переговорів стосовно дискусійного питання під час вирішення, якого залучається нейтральна третя сторона – медіатор.

Відповідне закріплення поняття медіації відбулося 15 грудня 2021 року, саме тоді набрав чинності Закон України «Про медіацію» № 1875-IX. Що було дійсно важливим здобутком для сучасної правової системи України.

Як і будь-яке юридичне явище, медіація має свої види та характерні ознаки. В статті було визначено, що до видів медіації належать: медіація, призначена судом, трансформаційна медіація, електронне посередництво, спрощення медіації, оцінювальна медіація, Med-Arb, Arb-Med.

Такі сучасні альтернативні способи вирішення спорів є вагомим досягненням національної та міжнародної правової спільноти, яка допомагає суттєво покращити систему позасудових методів вирішення спорів.

Щодо питання, пов'язаного з характерними рисами медіації, то можна сказати, що характерні риси медіації – це особливості внутрішньої структури процедури врегулювання спору, які мають певні структурні елементи, що властиві саме цій процедурі, спрямовані на швидке та ефективне врегулювання спорів (конфліктів) та сформовані на засадах консенсусальності рішення сторін в рамках такої процедури.

Література:

1. Ясиновський І.Г. Імплементация процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз : дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 295 с.
2. Folberg J. Dispute Resolution. Theory, practice and law. N-Y : V. Kluwer, 2005. P. 912.
3. Єрьоменко Г. Медіація як спосіб вирішення спорів. URL: <http://innovations.com.ua/uk/interview/6/39/374>.

4. Ключев К.Г. Застосування математичного моделювання в дослідженні політичних конфліктів. *Політикус*. 2016. Вип. 2. С. 81–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2016_2_19.
5. Зайцева Л.І. Медіація як альтернативний спосіб вирішення суперечок у міжнародному публічному праві. 2020. № 5. С. 89–96.
6. Махова Л.О. Переваги впровадження в Україні інституту медіації як позасудового способу врегулювання господарських спорів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 123–127.
7. Грень Н.П. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. 23 с.
8. Ясинівський І.Г. Переваги та недоліки процедури медіації як підстави для імплементації процедури медіації в законодавство України. *Матеріали Регіональної науково-практичної конференції «Права людини в Україні: сучасний стан та механізм реалізації»*. Полтава, 2022. С. 476–482.
9. Закон про медіацію Закон України від 16.11.2021 р № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

References:

1. Yasynovskiy I. G. (2016). Implementatsiia protsedury mediatsii v ukrainske zakonodavstvo: teoretyko-pravovyi analiz [Implementation of the mediation procedure in Ukrainian legislation: theoretical and legal analysis]. Kyiv. 295 p. [in Ukrainian].
2. Folberg J. (2005). Dispute Resolution. Theory, practice and law. N-Y : V. Kluwer. 912 p. [in English].
3. Eremenko G. Mediatsiia yak sposib vyrishennia sporiv [Mediation as a way to resolve disputes]. URL: <http://innovations.com.ua/uk/interview/6/39/374> [in Ukrainian].
4. Kliuyev K. G. (2016). Zastosuvannia matematychnoho modeliuvannia v doslidzhenni politychnykh konfliktiv [Application of mathematical modeling in the study of political conflicts]. *Politikus*. Issue 2. P. 81–84 [in Ukrainian].
5. Zaitseva L. I. (2020). Mediatsiia yak alternatyvnyi sposib vyrishennia superechok u mizhnarodne publichne pravo [Mediation as an alternative method of dispute resolution in public international law]. 2020. № 5. P. 89–96 [in Ukrainian].
6. Makhova L. O. (2019). Perevahy vprovadzhennia v Ukraini instytutu mediatsii yak pozasudovoho sposobu vrehuliuvannia hospodarskykh sporiv [The advantages of introducing the Institute of Mediation in Ukraine as an out-of-court method of resolving commercial disputes]. *Comparative and Analytical Law*. № 6. P. 123–127 [in Ukrainian].
7. Gren N. P. (2017). Realizatsiia prava liudyny na spravedlyvyi sud shliakhom protsedury prysudovoi mediatsii: teoretyko-pravove doslidzhennia [Realization of the human right to a fair trial through the procedure of court mediation: a theoretical and legal study]. avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01. 23 p. [in Ukrainian].
8. Yasynovskiy I. G. (2022). Perevahy ta nedoliky protsedury mediatsii yak pidstavy dlia implementatsii protsedury mediatsii v zakonodavstvo Ukrainy [Advantages and disadvantages of the mediation procedure as a basis for the implementation of the mediation procedure in the legislation of Ukraine]. Materials of the Regional Scientific and Practical Conference 'Human Rights in Ukraine: Current Status and Mechanism of Implementation'. Poltava. P. 476–482 [in Ukrainian].
9. Law on Mediation Law of Ukraine dated 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> [in Ukrainian].